

Roberto J. PAYRO (1867-1928) werkte als Argentijnse journalist van *La Nación* in België, tussen 1909 en 1923. Tijdens de Eerste Wereldoorlog, was hij tegen de neutraliteit van Argentinië omdat de Duitsers de Argentijnse vertegenwoordiger neergeschoten hadden. De Duitsers hebben dan PAYRO belet als journalist verder te werken. Hij is dus begonnen Belgische legenden te verzamelen. Hij werd vriend, o. a., van Isidoor TEIRLINCK. De tekst « El molinero de Stuivenberg y el último Kabúter » werd, eerst, op 12 december 1926 in *La Nación* van Buenos Aires uitgegeven, daarna in *El Diablo en Bélgica* (1953) verzameld. Die tekst bestaat al in het Frans in *Le Diable en Belgique* (IEA3637).

De molenaar van Stuivenberg en de laatste kabouter.

Jan Crickx, molenaar van Stuivenberg bij Mechelen, was die avond niet tevreden. Ondanks een hele dag hard werken, was hij zelfs vergeten zijn middagmaal te nemen, een klein beboterd broodje, en was hij nog niet klaar met het zeven van de bloem als de zon al een paar uur onder was.

Hij had zelden zoveel werk gehad ; het overtrof al zijn verwachtingen. De oude windmolen, die hij van zijn ouders geërfd had, gaf hem amper genoeg om te leven, door de vernietigende concurrentie van de molens met stoom die zich in het land begonnen te vestigen. Hij maalde het graan voor de boeren uit de buurt die moeilijk deden om te betalen en die maar kleine hoeveelheden gaven om te malen. Daardoor kon hij zich niet permitteren een hulp in dienst te nemen en kwam het dat hij iedere morgen meerdere glazen Schiedam jenever dronk die de hele namiddag op zijn maag bleef liggen. Dat was zijn enige ondeugd, als men een traditie een ondeugd mag noemen.

Zijn vrouw Warma en zijn dochter Karlientje, in tegenstelling met bijna alle vrouwen van de streek, sterk en onvermoeibaar, verkozen te gaan wandelen, bezoeken af te leggen, met klets-kousen te praten, naar feesten te gaan, naar bals, naar kermessen, naar de markt en naar de

jaarmarkt in Mechelen maar hielden zich nauwelijks bezig met de molen en de molenaar. Maar ze waren heel koket ; ze zorgden ervoor dat het huis binnen verzorgd en proper was : de kopers van de keuken blonken evenals de grote zwart ijzeren kachel, de stenen vloer was geschuurd en in de plaats van een tapijt was de dunne laag geel zand regelmatig vernieuwd. Aan de vensters waren de kleine gordijnen mooi wit, opgehouden door goed zichtbare embrassen, met potten rode geraniums en reukerwten die in de lente bloemen gaven met frisse en vrolijke kleuren. De toren van de grote Friese horloge, bijna zo oud als de tijd die ze aangaf, stond in een hoek met haar lange, hoge kast in zwart eikenhout terwijl het getiktakt van de slinger in een langzaam en monotoon duo klonk met dat van de molen waarvan de wieken lui draaiden door de zachte wind met tegenzin geduwd. Deze waren heel zelden aangevallen door de agressieve en koude wind uit het noorden, want zodra deze aangekondigd was, haastte Jan Crickx zich om hun zeilen te beschermen omdat ze droog zouden blijven tijdens het onweer, of liet ze zo draaien dat alles onbeweeglijk bleef. Aan de zwarte rookvang van de schoorsteen, die tot de tussen de grote donkere balken van het plafond ging, hingen de heugel, een blinkende ketel, een te roken hesp en enorme sneden spek onmisbaar voor de soep. Op de muurtafel, die aan de rookvang begon en verder over de hele muur ging, stonden potten van zout, peper, koffie enz. ... Ook borden en bekers in tin, vaat in aardewerk met agressieve kleuren aan weerszijden van een plaasteren kruisbeeld met een zwart kruis en een roze Christus. Er was ook een lange eiken tafel waarvan de meest opvallende kronkelingen uitkwamen in reliëf alsof ze gesculpteerd waren met een schaaf in samenwerking met de tijd. De stoelen en krukken blonken door slijtage, de potten en het gereedschap uit koper schitterden zo erg dat ze verblindden en afstaken tegen de zwarte pan in ijzer, de dennen keukenkast, breed en laag, onlangs gekocht, en vervulde de meubels van deze voornaamste plaats die gelijktijdig dienst deed als keuken, eetplaats en salon en waarvan de deur onmiddellijk op de straat uitgaf. De slaapkamers met hun zeldzame

meubels – een bed, een tafel, één of twee stoelen, een linnenkist en een grote kast in massieve eik, bestemd zoals de grote klok om het fortuin van sommige antiquairs te maken als het die mode geworden was – waren evengoed verzorgd en even proper als de keuken.

Wat de molen betrof, op enkele meters van het huis Het was waar dat Warma en Karlientje zeer zelden in de oude molen kwamen, waar de fijne en zeepachtige bloem alles omhulde als een lijkwade. Dat was het domein van Jan Crickx, die niet voor niets een man was. Dat zij het huiselijk werk deden was al genoeg ! ...

Men kon niet zeggen dat ze lui waren. Maar in tegenstelling met hun buurvrouwen vonden ze als bij wonder niet de tijd om alles te doen. In dit geval was het de keuken, de tuin, de stal en het naaldwerk. Bovendien was hun dag na het middageten gedaan. Buiten het huishoudelijke werk dachten ze alleen maar aan zichzelf, hun kleren, hun opschik, hun goed voorkomen, zich vermaken, met hun gelijken lachen en praten en in de stad de aandacht trekken op hun frisse schoonheid. Het was zo dat Warma, bijna veertig, een mooi meisje was, een blonde Vlaamse, met mollige armen, vrijgevige borst, stevige kuiten met goed opgetrokken kousen onder een luchtige korte rok, vastberaden gebaar, zeer levendige en zwarte pupillen waar waarschijnlijk nog een vonk overbleef die de Spanjaarden achtergelaten hadden in de tijd van Keizer Karel of de hertog van Albe, kortom, een personage van Jordaans. Karlientje was ook groot, maar tenger, een geheel van buigzame bogen die gewoonlijk de verleidelijkheid maken van de kunstenaar. Blond gekruld haar, blauwe ogen, fijne neus, rode lippen, vlezig en glimlachend. Ze leek op een levende kopie van de Heilige Maagd van Hans Memling, die men in het museum van Antwerpen kon bewonderen.

De getrouwde vrouwen en vrijgezellen verlangden naar de schoonheid van de moeder en van de dochter. Ze namen indirect wraak op deze

fysieke superioriteit door hun morele fouten hevig te kritiseren. Daardoor kwam het dat men zei : *“praatziek en slordig als Warma”* en *“verwaand en behaagziek als Karlientje”*. Dat deed al de ronde in de hele streek. Als men sprak over de mooie molenaarsvrouwen, was er altijd iemand om te zeggen : *“Ze zijn als sommige vrouwen van licht zeden uit de straten van Mechelen of uit de buitenwijk van Brussel en Antwerpen die hun dag met het praten aan hun deur doorbrengen en kletspraatjes verkopen, over feesten en schandalen roddelen, terwijl hun mannen zich op de velden, de fabrieken of de werkplaatsen doodwerken”*. Wat de mannen betreft – zowel die van een gevorderde leeftijd, als de vrijgezellen en zelfs de getrouwdeden – hun ogen en hun gedachten volgden met vriendelijkheid de molenaarsvrouwen. Men moet toegeven dat het met geile blikken was en dat hun intenties voor de molenaarsvrouwen verre van zuiver waren. Als voorbeeld : de jonge mannen, die rond Karlientje draaiden en haar het hof maakten, hadden helemaal niet de bedoeling om met haar te trouwen. De vrouw die niet kan werken – zeiden ze – vermaakt de eerste dag, maakt bezorgd de tweede dag, verveelt de derde dag, brengt wanhoop de vierde ... en het leven is zo lang ...

Maar Jan Crickx klaagde niet. Als hij niet klaagde was het in de eerste plaats omdat hij verlegen en zwijgzaam was. Omdat hij als iedere goede Vlaming zonder overgang van kalmte tot geweld kon komen, omdat hij wist dat hij eerder slungelachtig en lelijk was en omdat hij echt veel hield van de mooie Warma en dol was op Karlientje. Als hij nu ging klagen zou dat niets veranderen, want Karlientje had teveel de gewoonte om alleen te doen waar ze zin in had, en Warma was eigzinnig, koppig, bazig, had een kwade tong en kon zich in sommige omstandigheden krachtiger voordoen dan Jan Crickx zelf, die al zijn energie al maar door aan het werk wijdde.

Jan Crickx was die avond dus niet tevreden en hij keek ontmoedigd naar wat hij nog moest afwerken. Het was onmogelijk om de bloem te malen, te zeven en in te pakken voor de volgende morgen als de

klanten die kwamen halen ... Hij liet de armen zakken en ging een ogenblik zitten op de grote koffer met zemelen. Hij had het heel warm en zweette hoewel het al herfst was en de bomen hun rode kleur al hadden gekregen om zich voor de lange slaap van de winter te bereiden. Doodmoe luisterde hij naartoe om te weten of Warma en zijn dochter nog bezig waren in het huis of als ze al waren gaan slapen, moe van hun reis naar Mechelen, waar ze de namiddag doorgebracht hadden met praten en zich vol te proppen met rijstpap, koffie met room, appeltaartjes en geboterde broodjes bij de een of andere overbeleefde kletskaus ... Hij hoorde niets, zuchtte – men wist niet of het uit bitterheid of uit vermoedheid was –, keek een laatste keer naar de berg bloem die hij nog moest zeven, en zei : “ *Dan zal het zo maar zijn ! Morgen, zal ik wat vroeger opstaan om dit allemaal af te werken voordat de klanten komen.*” Hij stond op, ging naar de deur – vergat het brood op de koffer –, daalde de knarsende treden van de kleine trap af en ging naar de keuken. Ze was niet volledig duister want de kolen in de haard verspreidden een rood schijnsel. Aan het stelijzer hing en grote pot met soep die langzaam kookte, liet een zacht geruis horen en een fijne geur van prei ontsnappen. Hij aarzelde een tijdje en ging dan toch slapen zonder te eten. Hij sliep zeer onrustig, was wakker voor zonsopgang en haastte zich naar de molen ...

Wat een verrassing, de bloem was niet alleen gezeefd maar ook afgewogen en in zakken verpakt.

- *Wie zou hier binnengekomen zijn ?* – vroeg hij zich af –. *Wie heeft dat allemaal gedaan ?*

Hij voelde grote voldoening door de hulp die hij gekregen had maar was ook ongerust want dat bleek hem niet normaal. Toen zei hij in zichzelf : - *Het zijn de vrouwen, daar is geen twijfel aan ! Ze hadden wroeging omdat ik me afsloof terwijl zij gaan wandelen, ze zijn in het midden van de nacht opgestaan en hebben het werk klaargekregen. Dat God ze moge zegenen !*

Hij was zo blij, dat hij begon te zingen – wat helemaal zijn gewoonte niet was – terwijl hij de wieken van de molen in beweging bracht en een nieuwe zak graan opende om de trechter van de korenmolen te vullen. Hij keek na of het graan wel op de molensteen viel, de langzame draaiing knarste en maakte een kleine wolk stof. - *Zo werk ik graag !* – zei hij zachtjes en hij dacht aan de hulp die hij voortaan van zijn vrouw en zijn dochter kon verwachten.

Ondertussen, omdat hij van de vorige dag 's middags niets meer gegeten had, kreeg hij natuurlijk erge honger en zocht naar het brood. Hij vond het niet. Warma en Karlientje zullen het meegenomen hebben.

Een beetje later hoorde hij dat ze opgestaan waren en in de keuken het ontbijt maakten. Als ze hem riepen kwam hij heel vlug naar beneden en slokte met veel lawaai een bord soep op. Daarna, als een kind dat van school kwam, at hij nog twee geboterde boterhammen gedopt in de koffie met melk die Warma meesterlijk klaarmaakte door de zorgvuldige verhouding van koffie en cichorei, en het kokende water met kunst op te gieten. Hij had hem nog nooit zo lekker gevonden. Hij glimlachte zelfs als hij over het geheimzinnige werk van de nacht vertelde, zo blij met het offer van de vrouwen. - Je bent

nog dommer dan mijn voeten ! – riep Warma boos ? – Durf je met mij te lachen, dommerik ? Wat denk je wel ? Is het misschien een zonde om het vieruurtje te nemen met een vriendin, die een waardig en een fatsoenlijk persoon is ? Het feit van je al zoveel jaren te verdragen, je altijd je zin laten doen, is dat nog niet voldoende ?

- Mijn zin ... ? – zei Jan Crickx heel zacht verlamd van verbazing –. Ik wil alleen maar werken ... - En de Jenever, schurk, en de Jenever dan ?

- Vader – riep Karlientje op haar beurt –. Laat moeder met rust, wil je ! Wij hebben nog nooit zo een slechte man gezien ! ...

-“Godverdekke !” – bromde Jan Crickx en verliet de tafel om vlug toevlucht te zoeken in de molen. –”Godverdekke”. Neen, het waren zij niet die het werk gedaan hadden. Neen, het waren zij niet die zo duur betaalden voor een snee brood. Ze hadden geslapen als boomstronken, waarschijnlijk moe teruggekomen van bezoeken en uitnodigingen van linten en kleren. Maar dan, wie had het werk gedaan ? ... Jan Crickx dacht na maar vond geen oplossing... .

Verstrooid door de boeren die hun zakken kwamen halen, dacht hij er niet meer aan. Maar wat buitengewoon was, ze brachten hem nog meer zakken graan om te malen. De ene omdat er een huwelijk in zijn familie was. De andere omdat hij de verjaardag van zijn oudste dochter vierde. Een derde omdat hij bezoek ging krijgen. Nog een andere omdat hij eraan gedacht had ... Iedereen had een dringende rede en vroeg hem zo vlug mogelijk te malen. De zweetdoek, dat de binnenkant van de molen bedekte, was al geelachtig van de bloem maar ging nu nog witter worden dan de sneeuw. Hoewel hij tevreden was met de onverwachte winst die hij ging maken, klaagde Jan Crickx omdat het zo dringend was, want hij was helemaal uitgeput. Toen begon hij zonder aarzelen aan het werk en omdat de noordenwind hevig blies, bleek het of de molen leefde, trilde, zich draaide, knarste, klachten uitschreeuwde, terwijl het dunne stof de sfeer verduisterde en verdikte... Als de avond viel was hij nog niet klaar maar hij ging gedurende nog enkele uren hardnekkig verder met werken . Het was zonder resultaat dat Warma hem zei van te komen eten. Hij had geen honger. Zoals de vorige dag, had hij zelfs geen vieruurtje genomen. Als hij eindelijk ging slapen, liet hij weer het kleine geboterde broodje achter.

De volgende morgen was het werk klaar en het broodje opgegeten. De derde dag, omdat het werk niet meer zo dringend was, liet Jan Crickx een groot deel van het werk liggen en ook de geboterde boterham omdat hij die niet gegeten had. Hij wou er zeker van zijn dat het wonder niet tijdelijk was en dat het zich min of meer oneindig zou voordoen. En het herhaalde zich.

Geduwd door de nieuwsgierigheid, besloot hij deze geheimzinnige hulp te ontdekken, wie zo'n groot werk deed voor zo'n klein loon. Als hij buiten ging, legde hij het kleine broodje goed zichtbaar en verstopte zich tegenover de deur achter een paar zakken graan. Door een spleet tussen de zakken kon hij alles observeren. Ondanks alle moeite viel hij in slaap. Tegen middernacht, door het knarsen van de deur werd hij plots wakker. Nu ging hij weten wie de nachtelijke bezoeker was ...

Door de tralies kwam het maanlicht naar binnen tot op de deur en vormde een lange rechthoek op de grond. Jan Crickx ontdekte, in het blauwachtige licht een kleine kabouter die helemaal bloot was. Voordat hij binnen kwam, bekeek hij aandachtig de hele plaats. Dat moest hem gerust stellen want hij sprong naar de boterham en at die gulzig op, als een kind dat bang was dat men zijn snoep zou afnemen. In twee minuten had hij de enorme snee brood naar binnen. Zonder de mouwen te moeten opstropen – want hij had geen kleren aan – begon hij aan het werk. Met een enorme kracht, als een goed gebouwde man, terwijl hij tussen zijn tanden een onverstaanbaar liedje mompelde. Jan Crickx geloofde zijn ogen niet. Hij wreef in zijn ogen om zeker te zijn dat hij niet droomde of visioenen had. Hij had zin om zich te tonen en als gastheer de kleine kabouter te verwelkomen in zijn molen. Maar hij durfde niet en hij liet hem ongestoord verder werken. Zo kon hij alles rustig bekijken. De naaktheid van de kabouter was niet zo volledig als we het hoger verteld hadden. Zijn roodachtige haar en zijn enorme baard, die bleker rood was, vormden als een mantel rond het

kleine lichaam, dat door het maanlicht wit was als marmer. Het was een wonder om hem zo te zien werken. Zo'n kracht en een handvaardigheid waren buitengewoon. De zware zakken bleken te bewegen tussen zijn kleine armen alsof ze een eigen wil hadden en hem gehoorzaamden. De zeven maakten ronde bewegingen alsof een sterke mechanische kracht ze deed bewegen. De zuivere bloem gescheiden van de zemelen vloeide in een dikke onafgebroken vloed heel snel tot in de zakken. De kabouter ging voortdurend heen en weer, deed al het werk zonder de minste vermoeidheid te tonen en maakte geen enkel lawaai. Vanuit zijn schuilplaats zag Jan Crickx dit allemaal als in een droom. Door de stilte en door onbeweeglijk te blijven zitten, viel hij in slaap om pas de volgende dag wakker te worden. De kabouter was verdwenen maar Jan Crickx was er zeker van dat hij erbij geweest was als hij zag dat een sterke en ervaren hand al het werk met bewonderenswaardige ijver klaargekregen had.

- *Het is en kabouter ! – zei hij zacht –. Het geluk is bij mij binnengekomen zonder te waarschuwen. Het is normaal dat ik nu zoveel klanten heb ...*

Maar zijn geluk maakte van hem geen zelfzuchtige mens want hij was van nature heel vrijgevig. Hij dacht voortdurend met medelijden aan de naaktheid van zijn bijzondere nieuwe vriend. “*De koude nachten gingen komen en hij zou voor kleren zorgen. Deze kabouters zijn werkelijk ongelooflijk ! Hoe is het mogelijk dat zulke krachtige wezens er niet in slagen te voorzien in zulke belangrijke noden als kleren en eten ? God mag het weten !*” ...

Dit mysterie, dat alle logica uitdaagt, werd door iedereen als normaal aangezien en Jan Crickx ging er zich niet mee bezig houden om achter het geheim te komen. Hij besloot om alles te doen om de kabouter van kop tot teen aan te kleden, en hem boterhammen te smeren met jam of iets anders dat hij lekker vond. Maar, waar kon hij kleren vinden voor zijn maat ? De enige die zouden passen waren poppenkleren dat de meisjes van hogere stand en van de burgerij droegen, die aanleiding

gaven tot de afgunst en verontwaardiging van de moeders van arme families. Eigenlijk waren Warma en Karlentje handige naaisters als het ging om hun opschik. Zij zouden zeer goed een broek en een vest op maat van de kabouter kunnen maken. Maar ze zouden het nooit aanvaard hebben zonder op voorhand te weten waarom Jan Crickx zulke kleren nodig had. En hij mocht het hen niet zeggen, want iedereen weet dat de kabouters alle relaties met hun vrienden verbreken als deze zich te praatzuchtig voordoen. Hij herinnerde zich dat het vrijdag was en dat er iedere vrijdag een markt was in open lucht op de Mechelse plaats "*Baillies-de-fer*". Men vond er niet alleen de marktkramers en de boerinnen, die hun groenten, gevogelte, boter, kaas en eieren kwamen verkopen, maar ook straatventers die prullen, ijzer, versleten kleding en schoenen en allerhande afval goed voor de vuilnisbak van de hand deden voor een kleine prijs. Als hij in zo'n broeinest niet vond wat hij nodig had, was het onnodig ergens anders te zoeken. Hij slenterde tussen het volk dat riep, lachte, ruzie maakte, onrustig was en Mechelen levendig en druk maakte. Hij maakte zich een weg tussen de mensen die zich verdrongen, met de ellebogen werkten, elkaar beledigden, tegen elkaar schreeuwden, zich samendrongen aan de stalletjes waarvan de waggelende tafels elk ogenblik dreigden ineens te storten en dit alles samen met het doffe gehamer van de klompen op de straatstenen. Jan Crickx wou het opgeven als zijn aandacht plots naar een hoop hevige kleuren ging waar rood en blauw afwisselend overheersten ... Hij bevond zich midden in een vormeloze massa, op de vuilste kraam van een oud mannetje dat gerimpeld was als een renet, krom als een haak en waarvan de koopwaar niemand interesseerde of nieuwsgierig maakte. Het ging om een rommel van vodden, versleten en verwrongen schoenen, sleutels zonder slot, sloten zonder sleutel, gescheurde en ingezakte hoeden, vuile en gescheurde kleren die men niet meer kon gebruiken ...

- Wat is dat ? – vroeg Jan Crickx aan de bultenaar.

- Poppenkleren – antwoordde de straatventer alsof hij doorslikte want

hij had geen tanden meer.

- Laat ze mij eens zien.

De oude man deed het pak open en Jan Crickx dacht aan een nieuw wonder. Het rood bleek een muts en een wollen broek te zijn en het blauw een hemd met lange mouwen. Dit alles leek zo klein dat het misschien wel te klein zou zijn voor de kabouter.

- Hoeveel wil je voor die vuiligheid ? – vroeg Jan Crickx heel sluw.
– Vuiligheid ! – riep de kromme man heel bitsig –. Ik heb daarvoor één frank gegeven aan het kamermeisje van de gravin van Merode in Brussel ... Hier ik laat het je voor twee frank want je bent vandaag mijn eerste klant !

- Eén frank, het is niet meer waard ... En je zult er nog op winnen, oude schurk ! Als je één frank wilt.

- Het is wel omdat je mijn eerste klant bent ; maar ik win er niets op. Neem ze maar mee.

Jan Crickx ging heel tevreden terug naar huis en verstopte heel onopvallend zijn buit in het donkerste hoekje van de molen. Toen dacht hij eraan dat het kostuum niet volledig was en dat er nog een paar schoenen en kousen ontbraken. Hij sneed zo goed hij kon een paar sandalen in de zool van zijn oudste laarzen en maakte er smalle riemen aan om ze vast te maken. Hij zette dat allemaal op de grote koffer, daar bovenop het geboterde broodje en ging samen eten met zijn vrouw Warma en zijn dochter Karlientje. Hij kon zijn tevredenheid niet verstoppen en lachte zelfvoldaan. Tot grote verbazing van de twee vrouwen en dat maakte ze heel nieuwsgierig want ze hadden hem nog nooit zo gezien. Tevergeefs probeerden ze hem zijn geheim te ontfutselen. Ondanks de strelingen en het gegrom liet Jan Crickx niets los.

- Hij moet zot zijn ... of onnozel. – zei Warma tegen Karlientje. Tegen middernacht, sloop Jan Crickx de molen binnen en verstopte zich opnieuw achter de zakken bloem om de reacties van de kabouter te observeren als hij het onverwachte geschenk zou ontdekken. Hij moest niet lang wachten. De deur ging langzaam open met een zacht geknars. De kabouter kwam tevoorschijn, keek de door de maan

verlichte plaats in en haastte zich naar het brood. Hij nam het brood, keek ernaar, bracht het naar zijn mond, nam een grote hap en bleef met open mond staan. Verbaasd vergat hij te kauwen alsof hij veranderd was in een vreemd grappig marmeren beeldje. Hij zag de prachtige kleren op de koffer en raadde dat ze voor hem bestemd waren. Eindelijk kon hij de hap doorslikken zoals een reiger een dikkop opslokt, liet de boterham liggen en begon de rode muts te passen die net zijn maat leek te zijn. Vol geestdrift sprong hij in de broek en zette het blauwe hemdje, deed de kousen aan en terwijl hij de sandalen nam begon hij zo hevig te dansen dat de beste Engelse dansers jaloers zouden zijn. Buiten de vlugge bewegingen van zijn blote voeten waren er ook nog de sprongen, draaien, tuimelingen, de salto's, de hindernissenloop tussen en over de zakken tot hij plots stopte, als een hond die een prooi ontdekt, de ogen op één punt gericht, de plaats waar Jan Crickx verstopt was.

– Ah ! Ah ! – riep de kleine kabouter –. Heb jij me dat allemaal meegebracht ? Omdat hij wist dat men een kabouter niet moest aanspreken, want dan kon hij onmiddellijk verdwijnen, schudde hij heel hevig met zijn hoofd “ ja “.

- En zijn die mooie dingen voor mij ? – drong de kabouter aan terwijl hij zich heel blij op de borst sloeg. Weer knikte Jan Crickx met het hoofd.

– Ah ! Dus jij bent het ? ... Wel ... In dat geval mag je me aanspreken zonder vrees. Wij zijn vrienden, en als je wilt, zal ik niet weg gaan zolang je me nodig hebt en dat je je goed tegenover mij gedraagt. Kom, geef me de hand !

De kleine hand van de kabouter verdween bijna helemaal in de stevige, vereelde en enorme hand van Jan Crickx maar deze poppenhanddruk was zo stevig dat de molenaar vloekte.

- Godverdekke ! Druk niet zo hard, je verbrijzeld mijn beenderen.

- Excuseer, het was niet de bedoeling je pijn te doen – zei de kabouter en liet zijn hand los –. Het was zo zacht dat je me aan een man van

speculaas deed denken. Ik wou je alleen mijn dankbaarheid tonen want ik ben je heel dankbaar. Het is al een paar dagen dat je me zo goed eten geeft en nu kleed je me nog aan van kop tot teen. Je zult over mij niet te klagen hebben Terwijl ik je huis bezocht, als ik niet in de molen werkte, heb ik vele dingen ontdekt die me triestig maken voor jou. Trek het je niet aan, we brengen alles in orde. Ondertussen spreek met geen levende ziel over mij. Als jouw vrouw of jouw dochter je ondervragen doe je maar alsof je van niets weet, wat niet zeer moeilijk zal zijn ... Ga nu maar rustig slapen en laat mij op mijn gemak verder werken.

De relatie tussen Jan Crickx en de kabouter werd vlug sterker. Ze zagen elkaar iedere avond in de molen en Jan Crickx bracht telkens iets mee om te eten zonder zijn lievelingsgerecht, een beboterd broodje, te vergeten. Ze spraken weinig : Jan Crickx was zwijgzaam en de kabouter hield niet van onnodige woorden. Als hij binnenkwam, wenste hij kort “goedenavond”, at heel smakelijk zijn maaltijd op en begon met het werk maar nooit voordat Jan was gaan slapen. Op een avond hadden ze een zeer vreemd maar toch vlug gesprek :
- Mag ik je iets vragen ? – vroeg Jan, verlegen, want hij zat er al een tijdje mee. -

Alle vragen dat je maar wilt. Ik zal antwoorden als ik kan
- Hoe komt het – vroeg de molenaar nieuwsgierig – dat je zo wonderbare dingen kunt verrichten en dat je om je te voeden en te kleden van anderen moet afhangen. Kan je daar niet zelf voor zorgen ?

- Wees niet zo dom ! – zei de kabouter al lachend –. Weet je dan niet dat het alleen God is die geen hulp nodig heeft ? Langs de andere, kant ben ik de laatste van mijn soort, de zonen van de aarde, die overblijft, want wij zijn aan het verliezen wat onze betovering maakt. Jan Crickx bewonderde de diepzinnigheid van de gedachte van de kleine kabouter, kwam er niet veel verder mee, maar vond het antwoord bevredigend.

- Zeg eens – zei de kabouter op zijn beurt – tussen ons ... Normaal

kan ik het werk alleen aan, er is er wel veel, en voor bepaalde redenen dat ik je niet kan uitleggen zou je een jongen van vertrouwen in dienst moeten nemen. Probeer van Job te hebben. Hij is dagwerker, hij is sterk en van goede wil en hij heeft geen werk. Ondertussen hadden Warma en Karlientje begrepen dat er iets bijzonder gebeurde in de molen en ze hielden het niet meer uit van nieuwsgierigheid. Wat deed Jan Crickx iedere avond als hij zich opsloot na zijn werk ? Waarom klaagde hij niet meer zoals vroeger van teveel werk ? Waarom vroeg hij geen hulp meer aan de vrouwen ? Hoe kon hij onder hem alleen alle klanten bevredigen ? Alle dagen kwamen er meer en meer, veeleisender en brachten leven en welvaart aan de molen tot dan ellendig en bijna vergeten. Waarom was het gezicht van Jan Crickx vroeger altijd ongevoelig of woest en nu zo dikwijls verlicht met een rustige glimlach ? En vooral wat was die nieuwe gewoonte om soms alleen te spreken in de molen, hij die nooit mopperde, neuriede noch floot en vooral alleen was, want ze hadden niemand zien binnengaan. Het feit dat Jan Crickx Job in dienst nam, de dagwerker, de sterke jongen, de best gevormde en beste werker van de streek, verminderde hun verbaasdheid niet. Dat verklaarde niet wat er vroeger gebeurd was. Warma en Karlientje bleven maar piekeren tot de kwaadsprekerij van de burens het begin van een uitleg gaven. Dat kon hen helpen de waarheid te ontdekken. De oudsten van de streek, levende archieven van traditie, begonnen rond te strooien dat Jan Crickx de hulp had van een kabouter. Het enige dat het vele werk en de toenemende winst kon uitleggen Het was lang geleden dat men van deze bijzondere wezens in het land nog gesproken had. Verjaagd door het ongeloof en het gebrek aan respect van de mensen, hadden ze zich verschuild, daar waar het vertrouwen en de onschuld nog heerste en niet alleen het nietswaardige materialisme. Maar het was mogelijk dat de ene of de andere gebleven was, of teruggekomen voor gelijk welke rede. Misschien om na te kijken of de mensen beter geworden waren om

weer tussen ons te komen. Het was zonder twijfel deze die Jan Crickx hielp omdat hij een werker was, geduldig, vrijgevig en ongelukkig ...

Het duurde niet lang voor dit geroddel aan de oren van Warma en Karlientje kwam. Ze geloofden het niet allemaal maar organiseerden toch een plan om Jan Crickx te bespieden al was het maar om zeker te zijn. Op en avond nadat Job weg was, keken ze op de smalle overloop van de kleine trap door de spleten van de deur. Uiteindelijk ontdekten ze de kabouter die zijn brood at op de rand van de zeef terwijl Jan Crickx zonder lawaai hem met bewondering aankeek. Maar de kabouters hebben een zeer sterk gehoor en een gevoelige huid zodat ze niet alleen de minste aanraking voelden maar dat ook een indiscrete blik hen sneed als een scheermes. De kabouter sprong van de zeef op de bak, daarna op de grond om zich te verstoppen achter de molensteen. Hij wees Jan Crickx erop dat ze van achter de deur bespioneerden ... Deze laatste stond op, deed de deur open en stond recht tegenover Warma en Karlientje. Eerst waren ze wat in de war maar herpakten zich vlug en van schuldigen veranderden ze in beschuldigsters.

- Wat doe je daar ? Wie verstop je in de molen ? Heb je contacten met heksen ? Heb je je overgegeven aan duivelse praktijken ? Antwoord ! Antwoord ! Blijf daar zo niet staan, want als je wilt of niet, je zult me moeten antwoorden ! ... – vroeg Warma. En, als in koor, zei Karlientje gelijktijdig met haar hoge stem van sopraan :

-
Het is een schande mijn moeder zo verdriet aan te doen ! Je zou er spijt van moeten hebben jouw arme vrouw zo te behandelen ! Ah, de mannen ! De mannen !

Maar deze keer, ondanks zijn liefde en zijn goedmoedigheid, voelde Jan Crickx de druppel die de kan deed overlopen en – “ *God straffe mij !* ” – nam hij zijn echtgenote bij het vel van de rug en gooide haar tot onder aan de trap, terwijl de zacht krommingen van het achterste van zijn dochter voor het eerst in een harde aanraking kwamen met

zijn klomp zodat zij al schreeuwend de trap afging alsof men haar ontvelde. Als de woede blind maakt, toont de man meer brutaliteit dan beleefdheid. Maar ook de vrouwen kenden geen grenzen meer. Zowel Warma als Karlientje daalden wel de trap af om buiten het handbereik van de woedende Jan te zijn. Maar eens op de vaste grond lieten ze hem een luid concert horen van verwijten en beledigingen die nog ruwer overkwamen omdat ze in het grof en gemeen Vlaams waren.

- Antwoord niet ! – raadde de kabouter Jan Crickx aan, die geduwd door de woede klaar was om uit zijn zwijgen te treden –. Laat ze maar spreken, want wij hebben de mogelijkheid ze te verplichten op het rechte pad te stappen zonder dat het hen wat kost en zonder dat ze zich verzetten.

- Verkrijgen dat ze zich niet verzetten blijkt me zeer moeilijk – antwoordde Jan – want dat is hun gewoonte niet.

- Heb geduld, en je zult niet lang moeten wachten om daartoe te komen – drong de kabouter aan –. Eerst, zodra hun woede voorbij is, geduwd door de nieuwsgierigheid, zullen ze heel beleefd en lief tegenover je zijn omdat je hen zou vertellen of je wel of niet een kabouter als vriend hebt. Zeg niet van de eerste keer dat dit het geval is. Laat ze maar een beetje wachten. Als ze je lang genoeg gesmeekt hebben, geef hen dan toe dat je op mij kunt rekenen. Dat ik je niet alleen help met jouw werk maar dat ik je ook beloofd heb schatten te vinden. Ze zullen zoet zijn ... en daarna zullen we wel zien.

De volgende avond, vertelde Jan Crickx aan de kabouter dat alles verlopen was zoals hij voorzien had en dat met het nieuws van de beloofde schatten Warma en Karlientje gedanst hadden van blijheid.

- Ah, het is wonderlijk ! – riep de kabouter uit –. Morgen, op het middaguur, met gelijk welk excuus, zorg je ervoor dat Job je alleen laat. Dan roep je jouw vrouw en jouw dochter en zegt dat je hen iets interessants moet tonen ...

- En als ze dan daar zijn ?

De kabouter, die plots zweeg, bracht zijn bebloemde baard aan het oor

van Jan Crickx, sprak hem op een geheimzinnige manier aan, ging tot aan het raderwerk van de molen en toonde met zijn vinger een schitterende korrel op de onderkant van de rollende molensteen en een andere, dezelfde, op de bovenkant van de liggende molensteen.

- Je zult hen zeggen – besloot hij luidop – dat je samen met mij naar een plaats moet gaan waar de andere schatten zich bevinden, maar dat ze pas binnen een jaar of twee van jou zullen zijn. Het gezicht van Jan Crickx straalde nog meer dan als hij teveel jenever gedronken had. Hij wreef zich in de handen alsof hij ze ging verscheuren. Zijn aangeboren onverstoorbaarheid bleek te veranderen in geestdrift en met onbekende en overdreven danspassen ging hij naar huis om te gaan slapen.

Job werd naar Mechelen gestuurd en Jan Crickx riep Warma en zijn dochter in de molen zoals afgesproken met de kabouter. De vrouwen kwamen vlug aangelopen.

- Wat wil je ? – vroeg Warma heel zacht.

- Hier zijn we vader, tot uw dienst. – voegde Karlientje eraan toe met haar zondagse glimlach.

- Ik wil jullie iets laten zien – zei Jan Crickx heel kalm. En toonde hen op de molensteen twee kleine schitterende puntjes als glas ; hij vroeg hen :

- Zien jullie wat daar zo blinkt ?

Ja.

- Weten jullie wat dat is ?

- Wat is dat ?

- Diamanten !

- Diamanten !

- Zoals je zegt !

- Dat moet dankzij de kabouter zijn !

- Het heeft ze mij getoond.

Door de aanwakkerende begerigheid fluisterde Warma :

- Zijn er maar twee ?

- Oh, de steen is er vol van : ze zullen beetje bij beetje tevoorschijn komen. - Ah. Zullen we
ze er mogen uithalen ?

- Ja, maar nooit als we de steen breken ; je moet ervoor zorgen dat hij verslijt ... Ja, het is een kwestie van tijd en werk. Spijtig dat ...

De gezichten van Warma en Karlientje kregen een uitdrukking waar Jan een vraag in zag, daarom maakte hij zijn zin af zonder dat zij dit uitdrukkelijk vroegen.

- Spijtig dat we de molen moeten stil leggen gedurende wel meerdere maanden. - De molen stilleggen ! –
riep Warma verschrikt.

- Ja – antwoordde Jan – Ik moet met de kabouter weg gaan, ver weg, voor de schatten. - De molen stilleggen ! –
herhaalde Warma.

- Maar wij zijn toch ook daar ? En wij hebben toch Job om ons te helpen ? En, zelfs als hij niet daar was ! ...

- Wij zullen het werk wel klaar krijgen ! – riep Karlientje blij.

- Maar nu hebben we veel klanten en er is veel werk – antwoordde Jan Crickx ondeugend – en mijn vriend de kabouter en ik zullen lang afwezig zijn.

- Dat doet er weinig toe! Dat doet er weinig toe! Ga maar met de kabouter en houd je bezig met de schatten. Wij zullen ons bezig houden met de molen en er zal niets verloren gaan !

- Ja, ja vader! Ga gerust : alles zal perfect verlopen.

En om hun motivatie te tonen, de daad bij het woord voegend, nam Karlientje een zware zak graan om in de trechter te gieten vanwaar hij geleidelijk aan naar de molensteen gebracht werd. Warma manipuleerde de molensteen om deze op de juiste hoogte te zetten en in beweging te brengen.

- Prachtig ! Als het zo zit, zal ik vanavond al vertrekken ! - riep Jan Crickx uit, die die dag meer gesproken had dan gedurende zijn hele leven. Ik raad jullie aan de diamanten niet in Brussel te verkopen en nog minder in Mechelen. Men zal ze niet naar hun waarde betalen. Ga naar Antwerpen, daar zijn de grootste onderhandelaars in edelstenen en de handigste steensnijders.

Jan Crickx vertrok nog dezelfde avond samen met de kabouter om de wereld af te reizen, om te rusten en zich te ontspannen want dat had hij wel verdiend na al die jaren werken en teleurstellingen.

- Maak je maar geen zorgen voor de vrouwen – zei de kabouter bij hun vertrek –. Ze zullen nu werken met veel moed en je zult het verschil zien bij je terugkomst.
En zo was het.

Vergezeld van de kabouter, onzichtbaar voor andere stervelingen, bracht Jan Crickx de twee beste jaren van zijn leven door, tussen de velden en in de dorpen en de steden. Hij observeerde nieuwe en ongekende gewoontes. Genoot van de tot daartoe onvermoede gerechten. Proefde van wijnen en likeuren dat zelfs de bisschop van Mechelen niet in zijn kelder had. Maar Jan Crickx verkoos de jenever en de “Duvel”, zijn bittere en sterke bier boven de beroemde en dure dranken ; de oude windmolens waarvan de zwarte wieken langzame ritmische buigingen maakten naar de voorbijgangers, paleizen en musea. Hij verkoos ook de molens omringd met bladeren in de diepte van de rivieren waarvan het rad al knarsend een gesprek houdt met het water dat in kleine watervallen op de door het mos vergroende paletten valt. En hij verkoos nog hun overwinnaars, de cilindermolens waarvan het gekraste porselein door stoom aangedreven het graan omvormde tot een smakeloze uiterst fijne bloem en waarvan de ingewikkelde machines, volgens hem, alle

smaak en poëzie van het gemalen meel ontnam bestemd voor het brood te bakken dat de mens moest verdienen door zijn zweet. De kabouter kon niet en wou ook niet hem de schoonheid van deze uitvindingen uitleggen. Deze uitvindingen die gedurende eeuwen de kabouters, de dwergen, de tovenaars en de feeën hebben doen verdwijnen. Hij wou ook niet de nieuwe krachten veroordelen want hij was verstandig en rechtvaardig. Maar hij was erg verdrietig, jammerde als Calypso omdat hij onsterfelijk was. Hij moest voor altijd de vijandige beschaving vluchten en keek voor een laatste keer naar de wereld die van hem geweest was en waar hij maar èèn voldoende onschuldige man gevonden had om zijn vriend te worden. Op een avond zei Jan Crickx zachtjes :

- Ik zou willen weten of ze de diamanten eruit gehaald hebben. – Hij had altijd aan Warma en Karlientje gedacht.
- Ja, ze hebben ze eruit genomen – antwoordde de kabouter op de ongestelde vraag –. Ze hebben ze eruit genomen en ze hebben er een goede prijs voor gekregen. Ze doen hun best, ze blijven maar malen om er nog andere te vinden. Maar ze geloven niet in mij. Ze zeggen dat de stenen gewoonlijk diamanten bevatten en dat daar niets bijzonder aan is. – Hij liet een zucht en ging onmiddellijk verder. – Wat voor hen positief is en ook voor jou, is dat jullie nu overtuigd zijn dat het fortuin door het werk komt en dat het niet uit de hemel valt ...

Karlientje wacht op je vol ongeduld want zij is verloofd met Job en ze hopen op je terugkomst. Je kunt vol vreugde naar je molen teruggaan. Je hebt me niet meer nodig, bovendien, ik moet terug naar de mijnen, die op mij wachten in verre landen, waar nog onschuldige harten bestaan.

- Verlaat je mij ?
- Ik blijf in je herinnering ... En zeg eens : als Warma en Karlientje je

iets vragen over de schatten, zeg je maar dat tot nu toe zij de schatten zijn... .

Nota :

de vermoedelijke bron van PAYRO bevindt zich weer in de franstalige versie van TEIRLINCK (I.), « *Le nain nu* » in *Le Folklore flamand (folklore mythologique)* ; Bruxelles ; Charles Rozez libraire éditeur ; 1890, blzd 149-150. (CDE)

Extrait de “Le Diable en Belgique”, collection “IDES ... ET AUTRES”, volume 36-37. (Publication du CENTRE de DOCUMENTATION de l'ETRANGE, en abrégé CDE).

Copyright :

- voor de Spaanse versie, “El Diablo en Bélgica”, 1953, Julio E. Payro et Editorial Quetzal ;

- voor de Nederlandse vertaling, 2013, Anne MOERS.